

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Вінницький навчально-науковий інститут економіки Західноукраїнського
національного університету
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

БЮДЖЕТНА СИСТЕМА ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕГУЛЮВАННЯ
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Спеціальність: 072 – фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
Освітньо-професійна програма: Фінанси

Кваліфікаційна робота

Виконала студентка групи Фзвнм-21
Д. М. Гнатенко(Дзіковська)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ.....	6
1.1. Сутність бюджетної системи та її складові.....	6
1.2. Роль бюджетної системи в забезпеченні економічного розвитку.....	15
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК.....	19
2.1. Доходи та видатки бюджетів: структура та сучасні тенденції.....	19
2.2. Вплив бюджетного дефіциту та державного боргу на функціонування та стійкість бюджетної системи.....	27
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	34
ВИСНОВКИ.....	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	49

ВСТУП

Актуальність теми зумовлена важливістю бюджетної системи у формуванні фінансової стійкості держави, забезпеченні економічного зростання та соціальної справедливості. Бюджет є одним із ключових інструментів державного регулювання економіки, що впливає на перерозподіл ресурсів, підтримку пріоритетних галузей, розвиток інфраструктури та забезпечення соціального захисту населення.

У сучасних умовах, коли Україна стикається з викликами війни, економічної нестабільності та зростанням боргового навантаження, роль бюджетної системи значно посилюється. Зокрема, вона стає основою для фінансування оборонних потреб, відновлення зруйнованої інфраструктури, стимулювання підприємницької діяльності та підтримки найбільш вразливих верств населення. Разом із цим, зростання дефіциту бюджету, залежність від зовнішніх запозичень і необхідність ефективного використання ресурсів вимагають ґрунтовного аналізу та вдосконалення бюджетної політики.

Тема є надзвичайно актуальною, оскільки ефективне функціонування бюджетної системи як інструменту регулювання економіки сприяє не лише подоланню поточних кризових явищ, а й створенню фундаменту для довгострокового соціально-економічного розвитку держави, її фінансової стійкості та конкурентоспроможності в умовах глобалізації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій показує зростаючий інтерес до питання функціонування бюджетної системи та її реформування серед вітчизняних та міжнародних науковців, особливо в контексті сучасних економічних викликів, таких як війна, економічна нестабільність і глобальні фінансові кризи. Значні праці в цьому напрямку мають О. Кириленко, Л. Лисяк, С. Качула, С. Юрій, З. Лободіна, В. Дем'янишин, О. Василик, Н. Гвазава, Г. Миськів, М. Пасічний, Ю. Пасічник, Н. Савчук та ін.

Таким чином, останні дослідження та публікації підтверджують важливість бюджетної системи як інструменту регулювання економічного

розвитку, особливо в умовах кризових явищ, і підкреслюють необхідність подальшого вивчення проблем бюджетної системи та їх подолання для забезпечення стабільного та сталого розвитку економіки.

Мета дослідження. Метою даного дослідження є всебічний аналіз функціонування бюджетної системи України, її ролі та механізмів впливу на економічний розвиток, а також виявлення ефективності існуючих інструментів регулювання через бюджетну політику в умовах сучасних економічних викликів.

Завдання дослідження. Для досягнення мети були поставлені такі завдання:

- вивчити сутність бюджетної системи України;
- дослідити роль бюджетної системи в забезпеченні економічного розвитку;
- розглянути структуру доходів та видатків бюджетів та їх оцінка;
- дослідити вплив бюджетного дефіциту та державного боргу на бюджетну систему;
- здійснити аналіз бюджетного дефіциту та державного боргу в Україні;
- виділити проблеми у функціонування бюджетної системи України;
- розглянути досвід зарубіжних країн щодо реформування бюджетної системи;
- дослідити перспективи реформування бюджетної системи України.

Об'єктом дослідження є бюджетна система України, зокрема її механізми, структури, функції та інструменти, що використовуються для регулювання економічного розвитку країни.

Предметом дослідження є економічні відносини, що виникають в процесі організації та функціонування бюджетної системи України.

Методи дослідження при написанні кваліфікаційної роботи були використані такі: аналіз та синтез – для вивчення теоретичних засад бюджетної системи, її основних принципів та функцій, а також для синтезу отриманих даних щодо її впливу на економічний розвиток країни. Метод статистичного аналізу –

для збору та обробки статистичних даних щодо виконання бюджету, аналізу бюджетних видатків та доходів, бюджетного дефіциту та державного боргу. Прогнозування – для моделювання можливих наслідків змін у бюджетній системі на економічний розвиток країни, а також для прогнозування ефективності застосування певних бюджетних інструментів у регулюванні економічної ситуації.

Наукова новизна дослідження полягає в розробці нових теоретичних і практичних підходів до функціонування бюджетної системи України, а також у наданні рекомендацій щодо її удосконалення для ефективного регулювання економічного розвитку в умовах сучасних економічних викликів.

Практичне значення дослідження полягає в можливості застосування отриманих результатів для вдосконалення бюджетної політики України, що є важливим фактором забезпечення економічної стабільності та розвитку країни.

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків та списку використаної літератури. Загальний обсяг роботи – 50 сторінок друкованого тексту. Робота містить в собі 3 таблиці, 12 рисунків. Список використаних джерел налічує 31 найменування.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ

1.1. Сутність бюджетної системи та її складові

Бюджетна система України, як основна складова фінансової системи нашої держави, що має вирішальне значення щодо підтримки функціонування національної економіки та гарантування бюджетної безпеки. Обсяг бюджетних ресурсів, джерела їх надходження, напрями використання та розмір бюджетного дефіциту є основними показниками стану фінансової системи країни, рівня фінансової самостійності та спроможності органів державної влади й місцевого самоврядування ефективно виконувати покладені на них Конституцією України завдання [2].

Роль бюджетної системи в економічному розвитку держави полягає у забезпеченні ефективного розподілу фінансових ресурсів, стабілізації економіки, стимулюванні інвестицій та реалізації соціальних програм, спрямованих на підвищення добробуту населення.

Бюджетна система України має давню історію, що має свої корені ще в часи Київської Русі, Гетьманщини та Запорозької Січі, коли закладалися основи фінансового управління та розподілу ресурсів, що стали передумовою для формування сучасної бюджетної системи.

Сьогодні триває процес реформування всіх аспектів соціально-економічного устрою держави, зокрема відбувається формування нових характеристик бюджетної системи.

Роль бюджетного устрою України в побудові бюджетної системи полягає у визначенні принципів організації, структури та взаємодії між рівнями бюджетів, що забезпечує єдність, узгодженість та ефективність функціонування бюджетної системи держави.

Щодо визначення бюджетного устрою, то Л.В. Лисяк, С.В. Качула вважають, що це організація та основні принципи побудови бюджетної системи, її структура та взаємодія між окремими ланками.

На думку Г. Миськів, бюджетний устрій – це система організації та принципи побудови бюджетної структури, її склад та взаємодія між окремими ланками. Від його організації залежить адміністративно-територіальний поділ держав [22].

Бюджетний устрій – «це система організації та принципи побудови бюджетної системи, яка визначає її структуру, взаємодію між різними ланками, а також порядок розподілу доходів і витрат між державним та місцевими бюджетами. Цей процес регулюється відповідними правовими нормами, що забезпечують ефективне функціонування фінансової системи держави» [2].

Отже, узагальнимо: бюджетний устрій України – це система організації та принципи формування бюджетної системи держави, яка включає Державний бюджет та місцеві бюджети, визначаючи їхню структуру, взаємозв'язок і розмежування повноважень у формуванні, розподілі та використанні фінансових ресурсів.

Для детального вивчення бюджетної системи та її складових спочатку розглянемо бюджетний устрій України.

Бюджетний устрій України формується на основі її державного та адміністративно-територіального устрою (рис. 1.1.).

Державний устрій – це організаційно-правова структура держави, яка визначає форму державного правління, взаємодію органів влади і розподіл повноважень між центральними і місцевими органами влади, що забезпечує функціонування держави.

Україна є унітарною державою.

Адміністративно-територіальний устрій України – це система поділу території держави на адміністративні одиниці, що визначають межі органів влади та місцевого самоврядування. В Україні територія поділяється на такі основні одиниці, як області, райони та громади, що забезпечує ефективне управління та реалізацію державної політики на місцях.

В Україні налічується 24 області, АРК, 2 міста зі спеціальним статусом: Київ (столиця) та Севастополь.

Країни, що мають унітарний тип устрою, бюджетна система зазвичай має два рівні: центральний та місцеві бюджети. Натомість у країнах з федеральною формою держави існує трирівнева бюджетна система, що включає центральний бюджет, бюджети членів федерації та місцеві бюджети.

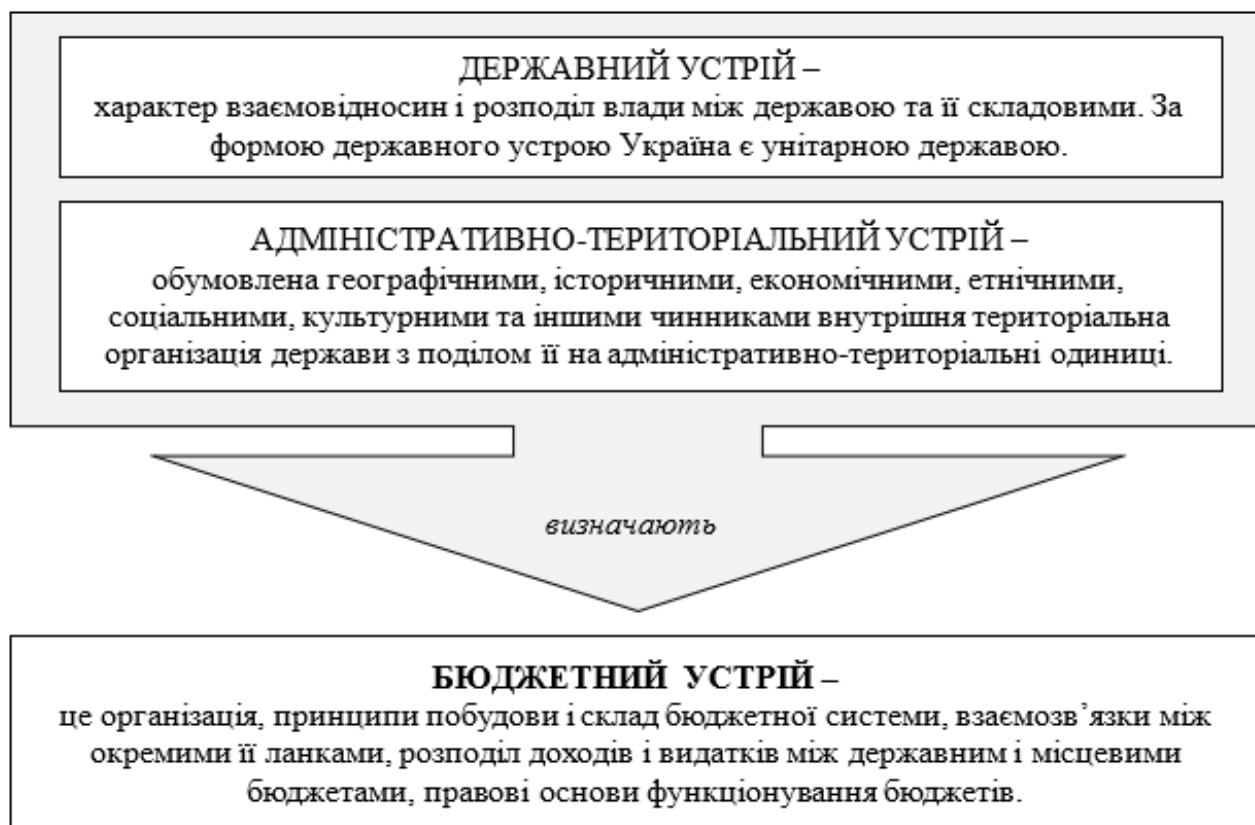

Рис 1.1. Бюджетний устрій України [1].

Отже, бюджетна система кожної держави формується відповідно до її бюджетного устрою.

Організація бюджетної системи України, її структура, принципи побудови та функціонування визначаються Бюджетним кодексом України (далі – БКУ).

Відповідно до БКУ, бюджетна система України включає в себе сукупність державного й місцевих бюджетів, що сформована на основі економічних відносин, державного та адміністративно-територіального устрою і врегульована правовими нормами [3].

Склад бюджетної системи України представлено на рис. 1.2.

Державний бюджет – це основний фінансовий план держави, який відображає її доходи та видатки на певний бюджетний період, спрямовані на

реалізацію соціально-економічної політики, забезпечення функцій державного управління та фінансування суспільних потреб. Він затверджується Законом України на відповідний рік.

Рис. 1.2. Бюджетна система України [2].

Місцеві бюджети — це фінансові плани адміністративно-територіальних одиниць, що відображають їхні доходи та видатки, спрямовані на соціально-економічний розвиток громад, реалізацію місцевих програм та виконання функцій місцевого самоврядування.

Бюджети місцевого самоврядування — це фінансові плани територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст (включно з районами в містах), а також об'єднаних територіальних громад.

Бюджети об'єднаних територіальних громад — це фінансові плани громад, утворених відповідно до закону та перспективного плану формування територій, а також громад, які Кабінет Міністрів України визнав спроможними у встановленому законодавством порядку.

Зведений бюджет України — це об'єднання усіх бюджетів разом, що входять до бюджетної системи держави. Він містить узагальнені показники, які

застосовуються для аналізу та прогнозування економічного й соціального розвитку країни (рис. 1.3.) [1].

Зведений бюджет не оформлюється і не затверджується у вигляді закону.

Рис. 1.3. Зведений бюджет України

Щодо принципів побудови бюджетної системи України, то їх виділяють 10 і вони чітко прописані в Бюджетному кодексі України (рис. 1.4.).

Принцип єдності бюджетної системи України полягає в забезпеченні її цілісності через єдину правову основу, спільну грошову систему, єдине регулювання бюджетних відносин, єдину бюджетну класифікацію, а також

узгоджений порядок виконання бюджетів та здійснення бухгалтерського обліку і звітності.

Принцип збалансованості передбачає, що витрати бюджету мають бути пропорційними доходам, що надходять у бюджет протягом відповідного періоду.

Принцип самостійності означає, що державний бюджет України та місцеві бюджети є незалежними. Держава не несе відповідальності за виконання бюджетних зобов'язань органів влади Автономної Республіки Крим та місцевих органів самоврядування, і навпаки, органи влади Автономної Республіки Крим та місцеві органи самоврядування не несуть відповідальності за зобов'язання держави. Самостійність бюджетів забезпечується через закріплення за ними відповідних джерел доходів, а також правом органів влади держави, органів влади АРК та місцевих рад визначати напрями використання бюджетних коштів у межах законодавства України та самостійно затверджувати місцеві бюджети.

Принцип повноти полягає в тому, що до складу бюджетів повинні включатися всі надходження та витрати, які здійснюються згідно з нормативно-правовими актами органів державної влади, органів влади АРК та органів місцевого самоврядування.

Принцип обґрунтованості полягає в тому, що бюджет формується на основі реалістичних макроекономічних показників розвитку країни, а також на підставі розрахунків доходів і витрат бюджету, що виконуються згідно з затвердженими методиками та нормами.

Принцип ефективності та результативності передбачає, що під час складання та виконання бюджетів усі учасники процесу повинні орієнтуватися на досягнення поставлених цілей, що базуються на національних цінностях і завданнях інноваційного розвитку економіки. Це здійснюється шляхом надання якісних публічних послуг із мінімальним використанням бюджетних коштів та досягненням максимального результату при використанні виділеного бюджету.

Принцип субсидіарності полягає в тому, що поділ видатків між державним бюджетом та місцевими, а також між різними місцевими бюджетами,

здійснюється з урахуванням необхідності максимального наближення надання публічних послуг до безпосереднього споживача. Це означає, що органи місцевого самоврядування повинні брати на себе фінансування та управління послугами, які можуть бути надані на місцевому рівні, тоді як держава забезпечує лише ті функції, що потребують централізованого підходу [3].

Рис. 1.4. Принципи побудови бюджетної системи [2].

Принцип цільового використання бюджетних коштів полягає в тому, що кошти, передбачені в бюджеті, повинні витратитися виключно на ті цілі, які були визначені в бюджетних призначеннях та асигнуваннях. Це забезпечує контроль за ефективним використанням бюджетних ресурсів і запобігає їх нецільовому витрачанняю.

Принцип справедливості та неупередженості в бюджетній системі України передбачає, що розподіл суспільного багатства серед громадян та територіальних громад здійснюється справедливо, без дискримінації чи упередженості. Це забезпечує рівний доступ до бюджетних ресурсів для всіх

верств населення та територіальних одиниць, враховуючи їхні потреби та можливості.

Принцип публічності та прозорості в бюджетній системі передбачає відкритість та доступність інформації для громадськості щодо всіх етапів бюджетного процесу. Це включає інформування про бюджетну політику, процеси складання, розгляду, прийняття й реалізація державного та місцевих бюджетів, а також здійснення контролю за їх виконанням. Така прозорість сприяє залученню громадян до процесу бюджетного управління та забезпечує довіру до органів влади [3].

Бюджетна класифікація відіграє важливу роль у бюджетній системі, оскільки забезпечує систематизацію та упорядкування доходів і витрат державного та місцевих бюджетів. Вона дозволяє чітко розподіляти бюджетні кошти за різними статтями, що полегшує планування, виконання та контроль за бюджетними витратами.

Бюджетна класифікація, відповідно до статті 8 БКУ, є системою категорій і стандартів, яка використовується для складання, виконання та звітування про виконання як державного, так і місцевих бюджетів. Вона забезпечує контроль за фінансовою діяльністю органів влади держави, органів АРК, органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів, що розпоряджаються бюджетними коштами.. Крім того, бюджетна класифікація слугує для проведення фінансового аналізу, розподілу доходів, а також для деталізації видатків за організаційними, функціональними та економічними категоріями. Вона включає також аспекти кредитування, фінансування та боргу. Важливою її функцією є забезпечення порівнянності бюджетних показників на загальнодержавному та міжнародному рівнях.

Основні функції бюджетної класифікації:

1. Організація обліку – забезпечує правильний облік доходів і витрат у рамках різних бюджетних рівнів.
2. Контроль та моніторинг – сприяє здійсненню контролю за ефективним використанням бюджетних коштів.

3. Прозорість – допомагає забезпечити доступність інформації щодо бюджетних витрат для громадськості та органів нагляду.

4. Планування – полегшує процес складання та затвердження бюджетів на всіх рівнях.

5. Аналіз та звітність – дає змогу проводити аналіз виконання бюджету та формувати фінансові звіти.

Загалом, бюджетна класифікація є інструментом для ефективного управління бюджетними коштами та забезпечення стабільності бюджетної системи країни.

Бюджетна класифікація є обов’язковою до використання всіма учасниками бюджетного процесу в рамках їхніх бюджетних повноважень. Це означає, що всі органи, які залучені до складання, виконання та контролю за виконанням бюджету (включаючи органи державної влади, органи місцевого самоврядування, розпорядників бюджетних коштів, а також інші учасники), повинні дотримуватись встановленої бюджетної класифікації.

Завдяки цьому забезпечується єдність у бюджетному обліку, плануванні та звітності, що дозволяє ефективно контролювати використання бюджетних коштів, забезпечує прозорість бюджетної системи і допомагає уникати дублювання чи неузгодженості у фінансових даних на різних рівнях бюджетного процесу.

Міністерство фінансів України (далі – МФУ) – головний орган виконавчої влади, яке відіграє ключову роль у формуванні та реалізації державної фінансової та бюджетної політики. Його основні функції включають затвердження бюджетної класифікації, внесення змін до неї, а також інформування Верховної Ради України щодо цих змін.

Це забезпечує єдність та послідовність у застосуванні бюджетної класифікації на всіх рівнях бюджетного процесу. МФУ проводить моніторинг щодо дотримання бюджетної дисципліни, координує бюджетний процес, а також сприяє впровадженню ефективної фінансової політики, що спрямована на стабільний розвиток економіки країни.

Бюджетна класифікація має кілька складових частин, і кожна з них має своє значення для систематизації та організації бюджетних коштів. Основні складові частини бюджетної класифікації: класифікація доходів бюджету; класифікація видатків та кредитування бюджету; класифікація фінансування бюджету; класифікація боргу; класифікація місцевих бюджетів.

Ці частини класифікації взаємопов'язані між собою та забезпечують чітке планування, виконання та контроль за бюджетними операціями на всіх рівнях управління.

Бюджетна класифікація в Україні була затверджена наказом Міністерства фінансів України від 14 січня 2011 року № 11 «Про бюджетну класифікацію». Цей наказ визначає основні правила та вимоги щодо застосування бюджетної класифікації для всіх учасників бюджетного процесу, а також забезпечує єдність і систематизацію фінансових операцій у державному та місцевому бюджетах. Документ містить детальне регулювання класифікації доходів, видатків і фінансування бюджету, а також визначає порядок внесення змін та оновлень до бюджетної класифікації.

1.2. Роль бюджетної системи в забезпеченні економічного розвитку

Роль бюджетної системи полягає у створенні умов для економічного розвитку шляхом ефективного управління державними фінансами та підтримки стратегічних пріоритетів економіки.

Бюджетна система впливає на соціально-економічний розвиток держави через бюджет, бюджетну політику та бюджетний механізм. Використання бюджету як інструменту державного регулювання передбачає застосування методів, форм, інструментів і важелів бюджетного механізму в процесі реалізації бюджетної політики.

Тож розглянемо поняття бюджету, бюджетної політики та бюджетного механізму.

Згідно з Бюджетним кодексом України, бюджет – це план, що визначає процес формування та використання фінансових ресурсів держави, спрямованих

на виконання завдань і функцій державних органів та органів місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду [3].

Вплив бюджету на регулювання соціально-економічних процесів обумовлений його природою як об'єктивної економічної категорії, що відображає механізми державного впливу на економіку через систему доходів і видатків, забезпечуючи стабільність і розвиток суспільства.

Отже, роль бюджету в бюджетній системі полягає у формуванні, розподілі та використанні фінансових ресурсів для забезпечення виконання функцій держави та органів місцевого самоврядування. Бюджет виступає ключовим інструментом державного регулювання економіки, забезпечує фінансування соціальних програм, розвиток інфраструктури, підтримку економічної стабільності та досягнення стратегічних цілей держави.

Бюджетна політика відіграє ключову роль у функціонуванні бюджетної системи, оскільки вона визначає основні напрями використання бюджетних ресурсів для досягнення економічних і соціальних цілей держави. Вона сприяє оптимальному розподілу фінансових ресурсів між різними рівнями влади та забезпечує ефективне управління державними фінансами.

Бюджетна політика – це система заходів, дій та рішень, спрямованих на управління державними фінансами, визначення пріоритетів у використанні бюджетних ресурсів та досягнення економічних і соціальних цілей. Вона охоплює стратегії формування, розподілу та використання бюджетних коштів, а також регулювання податкових, витратних і кредитних відносин між різними рівнями влади (центральною та місцевими органами).

Роль та значення бюджетної політики в економічному зростанні визначається тим, чи створює держава через бюджет додаткові можливості для розвитку економіки або, навпаки, обмежує їх. Ефективна бюджетна політика відіграє ключову роль у визначенні темпів і якості економічного розвитку.

Основні функції бюджетної політики включають:

1. Регулювання економічного розвитку – бюджетна політика через державні витрати та податкову політику впливає на загальне економічне середовище,

стимулюючи або стримуючи економічну активність залежно від поточних економічних умов.

2. Соціальна справедливість – з її допомогою держава здійснює перерозподіл національного доходу, що забезпечує фінансування соціальних програм, зокрема охорони здоров'я, освіти та соціального захисту, що допомагає знижувати рівень нерівності в суспільстві.

3. Забезпечення стабільності – бюджетна політика допомагає уряду утримувати економічну стабільність через контроль за бюджетним дефіцитом, рівнем державного боргу та інфляцією, підтримуючи фінансову стійкість країни.

4. Розвиток інфраструктури – важливим аспектом є спрямування державних інвестицій на розвиток інфраструктури, що стимулює довгостроковий економічний розвиток та підвищує рівень життя громадян.

5. Взаємодія з міжнародними фінансовими організаціями – через правильну бюджетну політику держава може забезпечити відповідність своїх фінансових стандартів міжнародним вимогам, що дозволяє залучати зовнішні інвестиції та кредитні ресурси.

Таким чином, бюджетна політика є важливим інструментом, що дозволяє збалансувати економічні, соціальні та фінансові інтереси країни, створюючи основу для стабільного функціонування бюджетної системи.

Бюджетний механізм відіграє ключову роль у реалізації бюджетної політики України, слугуючи інструментом органів державної влади та місцевого самоврядування для регулювання процесів розподілу фінансових ресурсів.

Що стосується бюджетного механізму, то бюджетний механізм – це сукупність методів, інструментів, форм і важелів, за допомогою яких здійснюється формування, розподіл і використання бюджетних коштів з метою реалізації бюджетної політики держави та забезпечення соціально-економічного розвитку.

Бюджетний механізм формується державою під час визначення основних напрямів бюджетної політики на відповідний бюджетний період, що здійснюється у процесі складання та затвердження Бюджетної декларації.

Бюджетна політика реалізується через інструменти бюджетного механізму, які функціонують з метою забезпечення сталого розвитку держави.

Таким чином, бюджет, бюджетна політика та бюджетний механізм відіграють надзвичайно важливу роль у соціально-економічному розвитку держави. Використання бюджету як інструменту державного регулювання передбачає застосування методів, форм, інструментів і важелів бюджетного механізму в процесі реалізації бюджетної політики.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК

2.1. Доходи та видатки бюджетів: структура та сучасні тенденції

При здійсненні аналізу функціонування бюджетної системи та визначення її впливу на економічний розвиток держави, потрібно розглянути динаміку таких найголовніших показників бюджетів, як доходи, видатки, дефіцит та державний борг протягом 2019-2023 років.

Доходи бюджетів – це фінансові ресурси держави, які надходять до державного або місцевого бюджетів від різних джерел. Вони використовуються для виконання державою своїх завдань та функцій, фінансування державних або місцевих програм, послуг, інфраструктурних проєктів та інших витрат.

Видатки бюджетів – це кошти, що витрачаються з державного або місцевого бюджету на фінансування різних витратних програм та забезпечення діяльності державних установ та органів влади. Видатки важливі для забезпечення нормального функціонування держави, реалізації соціальних програм та економічного розвитку країни.

Дефіцит – це стан бюджету, коли витрати державного або місцевого бюджетів перевищують його доходи за певний період (зазвичай рік). Це означає, що уряд або органи місцевого самоврядування витрачають більше грошей, ніж вони отримують через податки та інші джерела доходу.

Державний борг – це загальна сума боргових зобов'язань, яку має держава перед внутрішніми і зовнішніми кредиторами. Це кошти, які уряд позичив для фінансування своїх витрат, коли доходи не покривають витрати (наприклад, через бюджетний дефіцит).

Структура доходів і видатків бюджетів держави відображає розподіл фінансових ресурсів, необхідних для виконання завдань та функцій органів влади. Вона включає різні категорії доходів та видатків. Сучасні тенденції в цьому контексті вказують на зміни у джерелах доходів, зокрема збільшення частки зовнішнього фінансування, та на розширення витрат на соціальні

програми і оборону. Також спостерігається орієнтація на більш ефективне управління бюджетними коштами через вдосконалення механізмів контролю і планування.

Для аналізу ефективності та функціонування бюджетної системи розглянемо виконання Державного, Зведеного та місцевих бюджетів України за період 2019–2023 років (табл. 2.1, табл. 2.2, табл. 2.3.).

Таблиця 2.1

**Динаміка ключових показників Зведеного бюджету України
у 2019–2023 рр. [17]**

Рік	Доходи		Видатки		Кредитування		Дефіцит «-»/ Профіцит «+»	
	млрд грн	% ВВП	млрд грн	% ВВП	млрд грн	% ВВП	млрд грн	% ВВП
2019	998,3	25,12 %	1075,1	26,99 %	4,2	0,09 %	-81,0	-1,96 %
2020	1076,0	25,66 %	1288,1	30,71 %	5,5	0,12 %	-217,6	-5,18 %
2021	1662,3	30,45%	1845,4	33,78%	4,8	0,09%	-187,9	-3,42%
2022	2196,3	42,31%	3043,5	58,63%	-2,4	-0,05%	-844,8	-16,27%
2023	3104,3	47,48%	4440,9	67,93%	-8,9	-0,14%	-1327,7	-20,31

Викладені дані ілюструють ключові тенденції Зведеного бюджету України в період 2019-2023 років, зокрема збільшення як доходів, так і видатків, а також зростання дефіциту бюджету. Основні висновки можна сформулювати так:

1. Різке зростання дефіциту у 2022 та у 2023 роках: найвищий рівень дефіциту Зведеного бюджету України зафіксовано в 2022 році – 844,8 млрд грн, у 2023 – 1327,7 млрд грн., що на 482,9 млрд грн. А якщо порівнювати показник 2023 року з 2021 роком, то зростання дефіциту Зведеного бюджету України становило на 1139,8 млрд грн – це безпрецедентно високий показник, зумовлений витратами на війну та пов'язані кризи через повномасштабне вторгнення росії. Також неможливо не згадати про динаміку дефіциту бюджету в 2020 – 2021 роках: у 2020 році дефіцит бюджету становив 224,5 млрд грн, що на 136,6 млрд грн більше ніж в 2019 році, і стрімке зростання пов'язано з економічними наслідками пандемії COVID-19. У 2021 році дефіцит знизився до 187,9 млрд грн, що вказує на часткове відновлення економіки після пандемії.

Отже, основними чинниками зростання дефіциту у 2022 і 2023 роках стали війна, значне збільшення військових витрат та витрат на гуманітарну допомогу, а також адаптація економіки до умов воєнного часу.

2. Збільшення доходів у 2022 і у 2023 роках: доходи Зведеного бюджету у 2022 році склали 2196,3 млрд грн, що на 32,1% більше, ніж у 2021 році. А от у 2023 році цей показник сягнув 3104,3 млрд грн, що на 907,7 млрд грн або на 41,3% більше за попередній рік. Це свідчить про зростання надходжень до бюджету, попри економічну нестабільність.

Щодо дохідної частини Зведеного бюджету України у 2023 році, то частка податкових надходжень у загальній структурі надходжень до зведеного бюджету України склала 52,8%, неподаткових надходжень – 33,1%, а офіційних трансфертів від ЄС, іноземних урядів, міжнародних організацій та донорських установ – 14%.

3. Стрімке зростання видатків: видатки бюджету у 2022 році склали 3043,5 млрд грн, що на 64,9% більше, ніж у 2021 році. У період з січня по грудень 2023 року загальний обсяг касових видатків Зведеного бюджету України склала 4 440,9 млрд грн, що на 45,9% (або на 1 397,1 млрд грн) перевищує показник за аналогічний період 2022 року. Це пов'язано із фінансуванням оборонного сектору, соціальних виплат, відновлення інфраструктури та інших критичних витрат (рис. 2.1.).

Аналізуючи дані по видатках за 2023 рік, можна побачити такі пріоритети у витратах бюджету України: оборона (47,2%) є беззаперечним пріоритетом, що, ймовірно, пов'язано з поточними військовими потребами та ситуацією в країні. Це майже половина всього бюджету; громадський порядок, безпека та судова влада (13,3%) також отримують суттєву частку, що підкреслює важливість підтримки внутрішньої стабільності; соціальний захист та забезпечення (11,6%) – це важливий напрямок, хоча його частка значно менша, ніж оборонних витрат, що може свідчити про необхідність збалансування соціальних потреб; освіта (6,9%) і охорона здоров'я (4,9%) – порівняно низькі витрати, що може вказувати на обмежені можливості їхнього фінансування у воєнний час; обслуговування

боргу та державних деривативів (5,6%) та економічна діяльність (5,6%) вказують на зобов'язання держави перед кредиторами і спроби підтримати економіку.

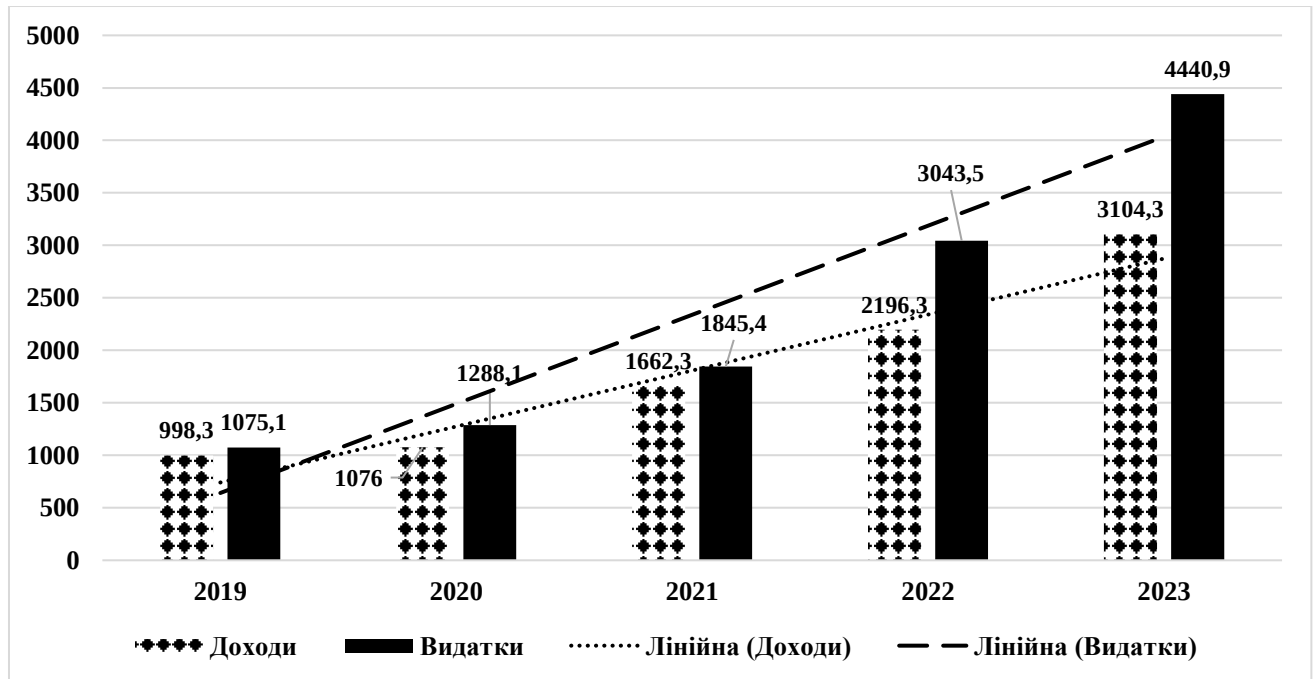

Рис. 2.1. Показники виконання Зведеного бюджету України у 2019 –2023 рр., млрд грн [17]

Підсумовуючи вищевикладений матеріал, зазначимо, що наведені аналітичні дані підкреслюють складну фінансову ситуацію, з якою зіткнулася Україна, та необхідність мобілізації додаткових ресурсів для фінансування бюджету.

Щодо виконання Державного бюджету протягом досліджуваного періоду, а саме за 2019-2023 рр., то проаналізуємо дані по роках для виявлення ключових тенденцій і екстремальних значень (табл. 2.2., рис. 2.2.).

Таблиця 2.2.

Динаміка ключових показників Державного бюджету України у 2019-2023 рр. [17]

Рік	Доходи		Видатки		Кредитування		Дефіцит «-»/ Профіцит «+»	
	млрд грн	% ВВП	млрд грн	% ВВП	млрд грн	% ВВП	млрд грн	% ВВП
2019	998,3	25,12 %	1075,1	26,99 %	4,2	0,09 %	-91,0	-1,96 %
2020	1076,0	25,66 %	1288,1	30,71 %	5,5	0,12 %	-217,6	-5,18 %
2021	1296,9	23,75 %	1491,2	27,30 %	4,5	0,08 %	-198,8	-3,63 %
2022	1787,4	34,43 %	2705,4	52,12 %	-3,3	-0,06 %	-914,7	-17,62 %
2023	2671,9	40,87%	4014,4	61,40%	-9,3	-0,14%	-1333,1	-20,39%

Вказані дані про виконання Державного бюджету України у табл. 2.2. та рис. 2.2. за 2019-2023 роки демонструють позитивну динаміку зростання доходів бюджету. Ось загальні цифри:

- 2019 рік: 998,3 млрд грн (зростання на 7,6% порівняно з 2018 роком);
- 2020 рік: 1076 млрд грн (зростання на 7,8% порівняно з 2019 роком);
- 2021 рік: 1296,9 млрд грн (зростання на 20,5% порівняно з 2020 роком);
- 2022 рік: 1787,4 млрд грн (зростання на 37,8% порівняно з 2021 роком);
- 2023 рік: 2672 млрд грн (зростання на 49,5% в порівнянні до 2022 року).

Це вказує на значне збільшення доходів, що може бути пов'язано як зі зростанням економіки, так і з можливими змінами в податковій та фінансовій політиці країни, а також з іншими економічними факторами.

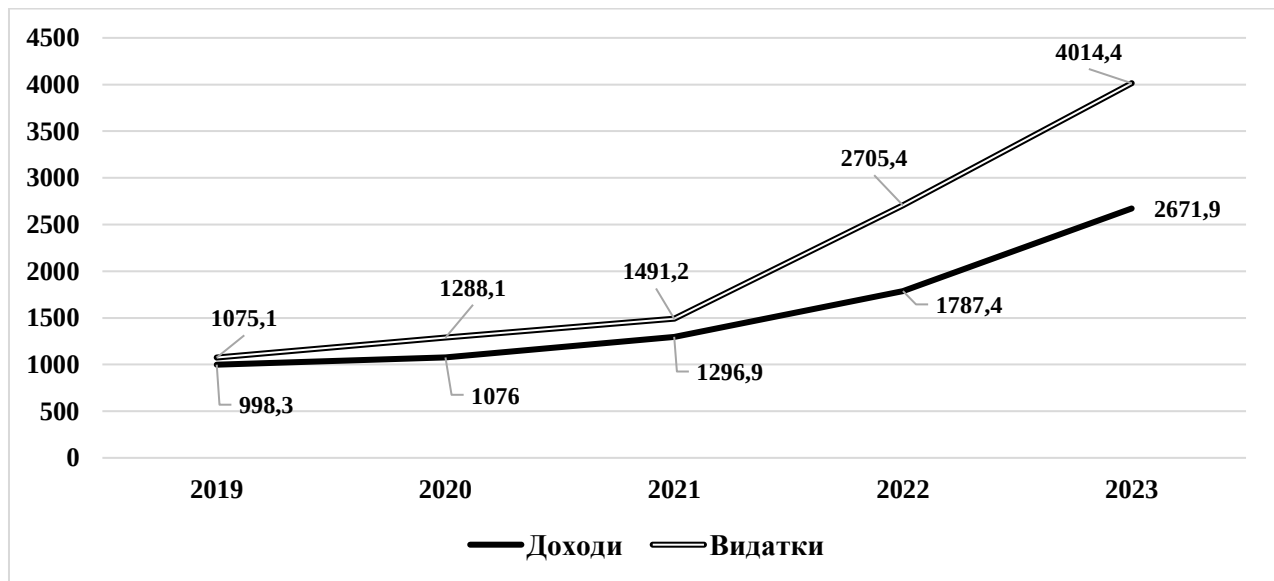

Рис. 2.2. Показники виконання Державного бюджету України у 2019 -2023 рр., млрд грн [25]

У 2023 році найбільшу частку в загальному обсязі надходжень до Державного бюджету України складали податкові надходження, що становили 45% від загальної суми. З них найбільші частки займали:

- податок на додану вартість – 21,7%;
- податок та збір на доходи фізичних осіб – 7,7%;
- акцизний податок – 6,3%;
- податок на прибуток підприємств – 5,4%.

Неподаткові надходження становили 37,1% від загальної суми доходів, зокрема:

- власні надходження бюджетних установ – 30,4%;
- кошти, що перераховуються Національним банком України – 2,7%.

Офіційні трансфери від Європейського Союзу, іноземних урядів, міжнародних організацій та донорських установ склали 16,2% від загального обсягу доходів бюджету.

Отже, відносно дохідної частини Державного бюджету України, то надходження зростали щороку, від 998,3 млрд грн у 2019 році до 2671,9 млрд грн у 2023 році, тобто збільшення доходів протягом досліджуваного періоду спостерігається у сумі 1673, 6 млрд грн. Стрімке зростання надходжень до бюджету було у 2021, 2022 і відповідно у 2023 рр. Частка доходів у структурі ВВП змінювалася: мінімальний показник був зафіксований у 2021 році – 23,75%, а максимум у 2023 – 40,87% (рис. 2.2.).

Щодо видаткової частини ДБУ, то спостерігається тенденція до їх збільшення: у 2019 році витрати бюджету складали – 1075,1 млрд грн, а у 2023 – 4014, 4 млрд грн, тобто зростання видаткової частини бюджету зафіксовано у сумі 2939,3 млрд грн.

Що ж до динаміки ключових показників місцевих бюджетів України протягом досліджуваного періоду (табл. 2.3., рис. 2.3.), то аналізуючи їх динаміку за 2019-2023 роки, можна зробити такі висновки:

Доходи місцевих бюджетів показують загальну позитивну динаміку, зростаючи від 560,5 млрд грн у 2019 році до 652,6 млрд грн у 2023 році. При цьому, хоча в абсолютних значеннях доходи зростають, їх частка у ВВП поступово зменшується: у 2019 році доходи становили 14,1% ВВП, а у 2023 році даний показник зменшився до 10% ВВП.

Таблиця 2.3.

**Динаміка ключових показників місцевих бюджетів України
у 2019-2023 рр. [17]**

Рік	Доходи		Видатки		Кредитування		Дефіцит «-»/ Профіцит «+»	
	млрд грн	% ВВП	млрд грн	% ВВП	млрд грн	% ВВП	млрд грн	% ВВП
2019	560,5	14,1%	566,3	14,2%	0,5	0,012%	-6,3	-0,16%
2020	471,4	11,2%	478,1	11,3%	0,2	0,004%	-6,9	-0,16%
2021	580,7	10,6%	569,5	10,4%	0,2	0,003%	11,0	0,20%
2022	555,1	10,7%	484,3	9,3%	0,9	0,017%	69,9	1,35%
2023	652,6	10%	646,8	9,8%	0,3	0,005%	5,8	0,09%

Видатки на фінансування місцевих потреб теж зростають у абсолютних значеннях, а і у відсотках до ВВП зменшуються: у 2019 році видатки становили 566,3 млрд грн, що відповідало 14,2% ВВП, а у 2023 році сума видатків була зафіксована у сумі 646,8 млрд грн, що є 9,8% ВВП. Збільшення суми видатків у абсолютному значенні та їх зменшення видатків у відсотках до ВВП може бути наслідком як повномасштабного вторгнення рф на територію України, що призвело до збільшення витрат на військо та оборону, так і економічного зростання, що знижує питому вагу витрат місцевих бюджетів у загальному обсязі економіки.

Кредитування місцевих бюджетів є незначним у відсотках від ВВП і має тенденцію до зменшення. З 0,012% ВВП у 2019 році воно знизилося до 0,005% у 2023 році, що свідчить про стабільніші фінансові умови для місцевих бюджетів і зменшення потреби у зовнішніх запозиченнях.

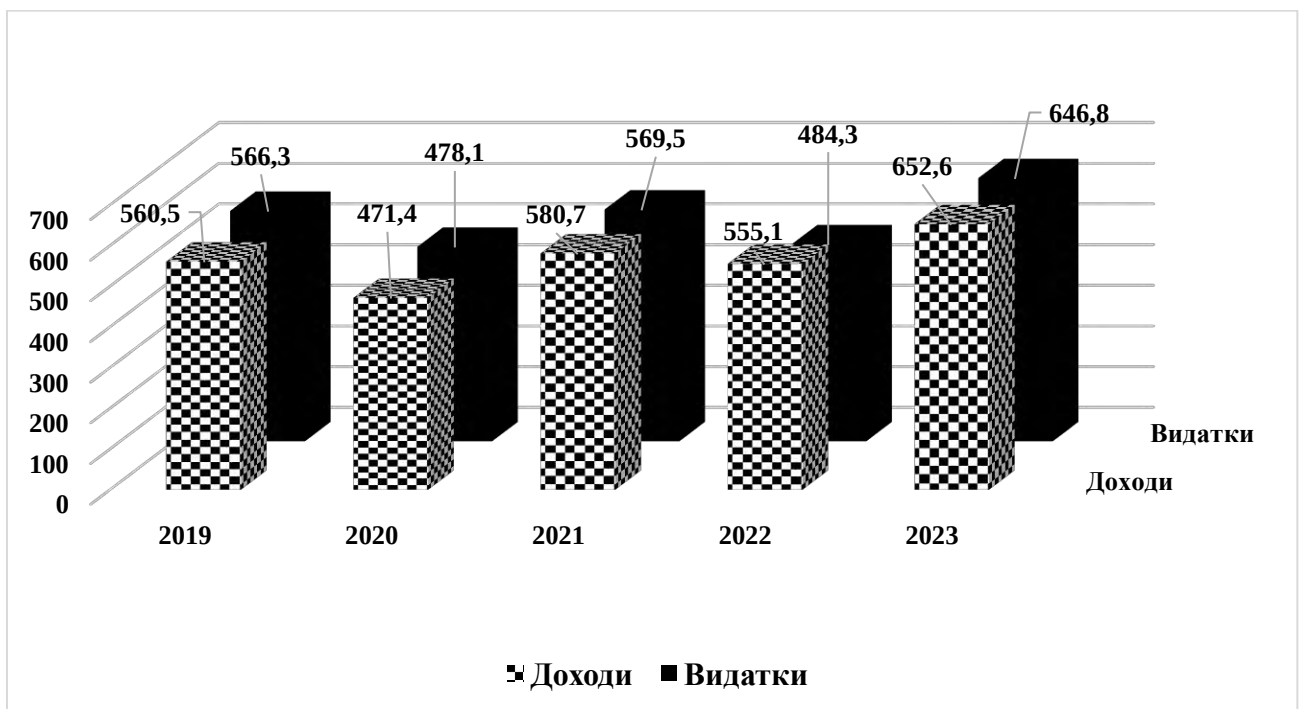

Рис. 2.3. Показники виконання місцевих бюджетів України у 2019 -2023 рр., млрд грн [25]

Найбільша зміна відбулася у показниках дефіциту та профіциту:

у 2019 та 2020 роках спостерігався дефіцит місцевих бюджетів (від -6,3 млрд грн у 2019 році до -6,9 млрд грн у 2020 році), що складає приблизно 0,16% ВВП;

у 2021 році місцеві бюджети перейшли в профіцит (+11,0 млрд грн, або +0,20% ВВП);

у 2022 році профіцит значно зріс до 69,9 млрд грн, або 1,35% ВВП. Це може бути результатом високих трансфертів або іншої фінансової допомоги в умовах війни;

у 2023 році профіцит знизився до 5,8 млрд грн (0,09% ВВП), що може вказувати на відновлення економіки та стабілізацію фінансових потоків.

Місцеві бюджети отримали більші доходи в абсолютних цифрах, але їх частка у ВВП зменшилась, що може свідчити про загальне економічне зростання країни.

Видатки зменшуються як у процентному відношенні до ВВП, а в абсолютних величинах збільшуються, що може бути результатом стану економіки держави, що перебуває у стані війни.

Потреба у кредитуванні зменшується, що свідчить про стабільніші фінансові умови.

Профіцит місцевих бюджетів у 2022 році досяг значних розмірів, але в 2023 році зменшився, що може бути пов'язано з відновленням економіки після кризових періодів.

Цей аналіз демонструє, що місцеві бюджети адаптуються до економічних змін, збільшуючи доходи та намагаються зменшити видатки, водночас при цьому знижувати рівень дефіциту і повертатись до показника профіциту бюджетів.

Таким чином, реформа децентралізації, здобутки в управлінні фінансами на місцях і ефективна відповідь місцевих органів влади на зовнішні виклики під час війни доводять, що місцеві бюджети мають важливу роль у забезпеченні стійкості економіки країни навіть у найскладніших умовах.

Отже, можна зробити висновки, що видатки зростають швидше, ніж доходи, що веде до збільшення дефіциту як у номінальному значенні, так і у відсотках до ВВП, а також до зростання державного боргу, що гальмує соціально-економічний розвиток України.

2.2. Вплив бюджетного дефіциту та державного боргу на функціонування та стійкість бюджетної системи

Пандемія в 2020 році та повномасштабна війна, що розпочалась в 2022 році і триває дотепер, призвели до значних витрат, що викликало зростання дефіциту бюджету. Водночас ці роки стали винятковими і потребували запозичень для покриття дефіциту.

Зовнішні запозичення стали важливим джерелом фінансування бюджету, особливо в кризові роки, коли внутрішні ресурси були обмеженими. Це в свою чергу теж викликало і зростання державного боргу.

Тому вивчаємо більш детально бюджетний дефіцит та державний борг, адже ці показники мають суттєвий вплив на функціонування бюджетної системи, який може бути як позитивним, так і негативним залежно від рівня дефіциту, структури боргу та ефективності управління публічними фінансами.

Для виконання завдань і функцій, які реалізуються органами державної влади та місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду, бюджет, як план формування і використання фінансових ресурсів, повинен відповідати принципу збалансованості бюджетної системи. Цей принцип передбачає, що обсяги видатків бюджету повинні узгоджуватися з обсягами доходів, запланованих на відповідний період [2].

У процесі забезпечення збалансованості бюджету через порівняння доходів і витрат формується його баланс, який характеризується такими показниками як рівновага доходів і видатків бюджету; бюджетний дефіцит (перевищення видатків над доходами, з урахуванням різниці між поверненням та наданням кредитів); бюджетний профіцит (перевищення доходів над видатками, з урахуванням різниці між наданням та поверненням кредитів).

Згідно з Бюджетним кодексом України, бюджетний дефіцит – це стан бюджету, коли видатки бюджету перевищують його доходи, враховуючи різницю між наданням кредитів із бюджету та їх поверненням [3].

На думку науковців, бюджетний дефіцит являє собою економічну категорію, що характеризує дисбаланс між доходами та видатками бюджету, при

якому видатки перевищують доходи. Він є результатом специфічного стану економічних відносин, що виникають між учасниками суспільного виробництва в процесі використання фінансових ресурсів, обсяг яких перевищує наявні [27].

Згідно з Бюджетною декларацією України, дефіцит державного бюджету на кожен рік середньострокового періоду не може перевищувати 3% прогнозного номінального ВВП на відповідний рік.

Згідно з законодавством України, граничний обсяг дефіциту державного бюджету, визначений Законом про Державний бюджет України, не може перевищувати показник дефіциту, встановлений Бюджетною декларацією на відповідний бюджетний період.

Зведений бюджет України демонстрував дефіцит у різні роки: у 2019 році – 81 млрд грн, у 2020 році – 217,6 млрд грн, у 2021 році – 187,9 млрд грн, у 2022 році – 844,8 млрд грн, а у 2023 році – 1327,7 млрд грн. Значне зростання бюджетного дефіциту постерігається особливо у 2022–2023 роках (рис. 2.4.).

У 2019 році дефіцит був відносно помірним (81 млрд грн), а у 2020 році він зріс до 217,6 млрд грн. Це зростання може бути пов'язане з економічними наслідками пандемії COVID-19, що спричинила спад економіки та зростання державних витрат.

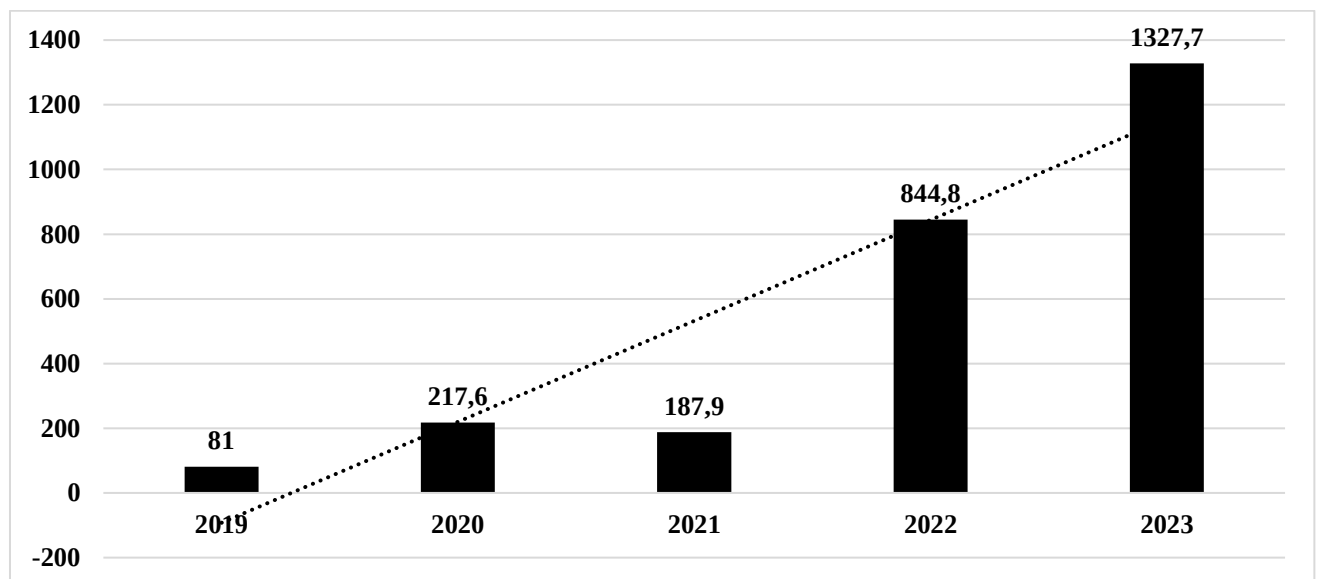

Рис. 2.4. Дефіцит Зведеного бюджету України протягом 2019-2023 рр., млрд грн [17]

У 2021 році дефіцит трохи зменшився до 187,9 млрд грн, що свідчить про часткове відновлення економіки після пандемії. Проте дефіцит все ще залишався значним.

Дефіцит у 2022 році різко зріс до 844,8 млрд грн, що можна пояснити впливом повномасштабного вторгнення росії в Україну. Війна спричинила суттєві втрати економіки, скорочення надходжень до бюджету, зростання військових витрат і потребу в додатковому зовнішньому фінансуванні.

У 2023 році дефіцит досяг рекордних 1327,7 млрд грн. Це відображає триваючі виклики воєнного часу, зокрема необхідність фінансування оборони, гуманітарних потреб і відновлення інфраструктури, а також обмежені можливості внутрішнього збору доходів.

Отже, швидке зростання дефіциту у воєнний період (2022 – 2023 роки) вказує на критичну залежність держави від міжнародної допомоги та позик. Економічні виклики війни значно перевершують навіть негативний вплив пандемії COVID-19. Постійний дефіцит протягом усіх років свідчить про необхідність реформи системи доходів і витрат бюджету, зокрема покращення податкової бази та ефективності використання ресурсів.

Для стабілізації фінансової ситуації потрібні міжнародна підтримка, післявоєнна відбудова економіки та структурні реформи.

Що ж стосується дефіциту Державного бюджету України у 2019-2023 роках, то розглянемо рис. 2.5.

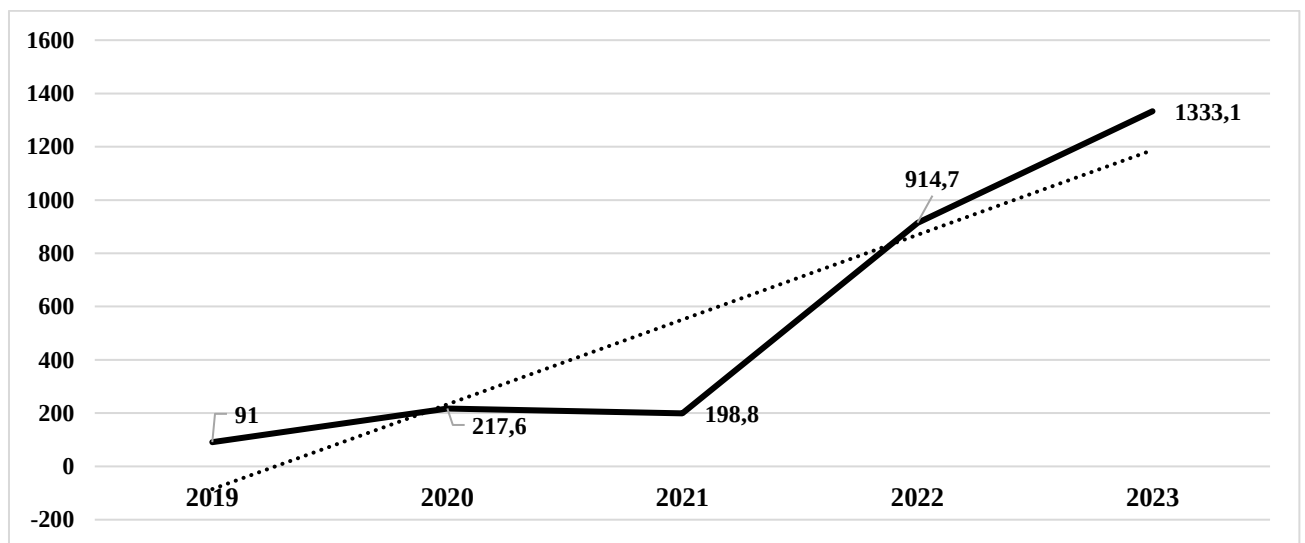

Рис. 2.5. Дефіцит Державного бюджету України протягом 2019-2023 рр., млрд грн [25]

Дані про дефіцит державного бюджету України за 2019 – 2023 роки свідчать про поступове зростання бюджетного навантаження, особливо у роки воєнного часу.

У 2019 році дефіцит становив 81 млрд грн, залишаючись у межах затвердженого законом рівня. Це свідчить про відносну фінансову стабільність до глобальних і внутрішніх потрясінь.

Щодо 2020 року, то дефіцит зріс до 217,6 млрд грн, що пояснюється впливом пандемії COVID-19, зниженням економічної активності та збільшенням державних витрат.

2021 рік: дефіцит зріс до 197,9 млрд грн, демонструючи деяке відновлення економіки після пандемії, але все ще значне навантаження на державні фінанси.

У 2022 році через повномасштабну війну дефіцит зріс до 914,7 млрд грн. Основними причинами стали зменшення податкових надходжень, великі витрати на оборону та гуманітарні потреби.

2023 рік характеризується наступними цифрами: дефіцит досяг рекордних 1333,1 млрд грн, відображаючи триваючі виклики війни, збільшення потреб у фінансуванні та обмеження економічної діяльності.

Отже, стрімке зростання дефіциту в умовах війни свідчить про значну залежність від зовнішньої фінансової допомоги. Збільшення оборонних і соціальних витрат стало ключовим фактором розширення дефіциту у 2022–2023 роках. Тривалий бюджетний дефіцит потребує реформ у сфері управління фінансами, відновлення економіки та покращення ефективності бюджетних витрат.

Ці дані підкреслюють, наскільки глибоким є вплив війни на фінансову систему країни, та наголошують на важливості міжнародної допомоги для стабілізації бюджету.

Що ж до дефіциту/профіциту місцевих бюджетів України протягом досліджуваного періоду 2019-2023 рр., то зазначимо, що дефіцит місцевих бюджетів України спостерігався у 2019 та 2020 роках. І найбільший показник був зафіксований у 2020 році у розмірі – 6,9 млрд грн, у 2019 році цей показник був дещо нижчим – 6,3 млрд грн. А от 2021-2022 рр. характеризуються показником

профіциту: у 2021 році – 11 млрд грн, а у 2022 році цей показник досягнув аж 69,9 млрд грн. У 2023 році показник профіциту місцевих бюджетів України склав 5,8 млрд грн, що на 64,1 млрд грн менше за попередній аналогічний період 2022 року, тобто кардинально менше. Але враховуючи військовий стан в країні, то профіцит бюджетів є позитивним явищем, хоч і показник менший ніж в минулому році (рис. 2.6.).

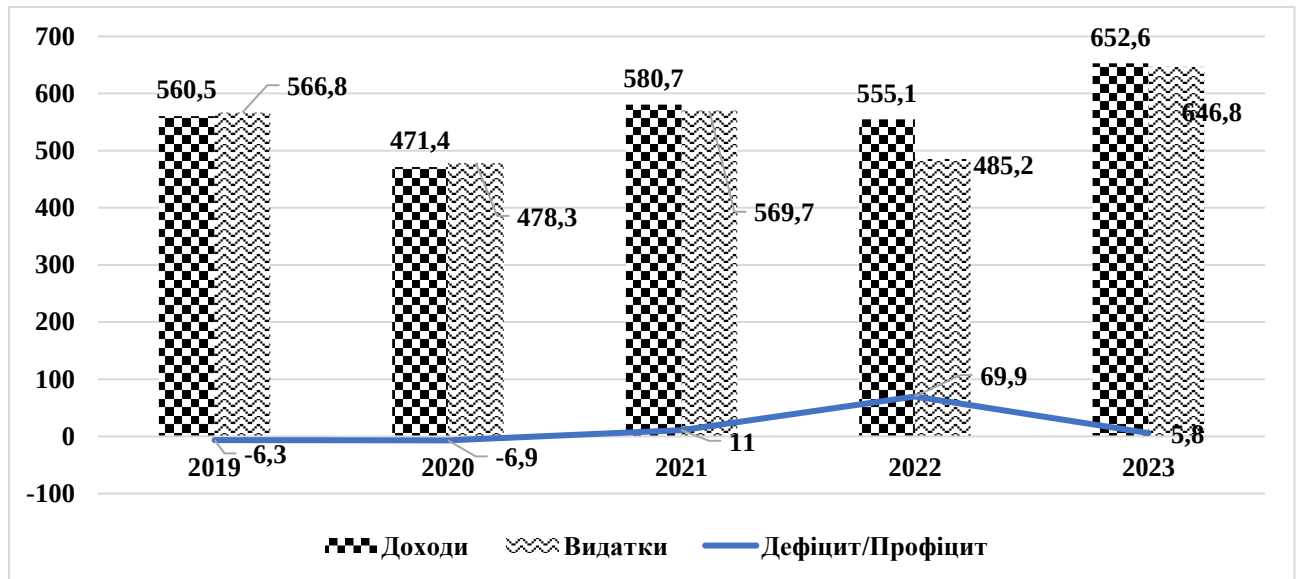

Рис. 2.6. Дефіцит/Профіцит місцевих бюджетів України протягом 2019-2023 рр., млрд грн [25]

Отже, проаналізувавши динаміку дефіциту Зведеного бюджету України, Державного бюджету України та місцевих бюджетів протягом 2019-2023 років, то відзначимо, що найкритичніші показники були зафіксовані у 2020 році, коли була пандемія Covid-19 та у 2022 – 2023 рр., що пов'язано з повномасштабним вторгненням РФ на територію України. Стабілізація фінансів вимагає подальшого залучення міжнародної допомоги, а також реформ, спрямованих на зростання внутрішніх доходів.

Бюджетний дефіцит і державний борг взаємопов'язані, утворюючи замкнене коло фінансових викликів.

Бюджетний дефіцит покривається за рахунок внутрішніх і зовнішніх запозичень, які накопичуються у вигляді державного боргу. Чим більший дефіцит, тим швидше зростає боргове навантаження на економіку.

Із збільшенням державного боргу зростають і витрати на його обслуговування (виплата відсотків та погашення основної суми). Це створює додатковий тиск на бюджет, зменшуючи ресурси для інших сфер, таких як соціальні програми чи інфраструктура.

Витрати на обслуговування боргу посилюють бюджетний дефіцит, що, у свою чергу, змушує уряд брати нові позики. Це цикл, який може призвести до боргової кризи, якщо не здійснювати ефективного управління фінансами.

Відповідно до Бюджетного кодексу України, державний борг визначається як загальна сума зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) на певну звітну дату. Він утворюється внаслідок державних запозичень, які здійснюються для покриття бюджетного дефіциту або фінансування інших потреб [3].

Розглянемо динаміку державного боргу та гарантованого державою боргу України протягом 2019-2023 років (рис. 2.7.).

На 31 грудня 2019 року державний та гарантований державою борг України складав 1 998,28 млрд грн (84,36 млрд дол. США), з яких: зовнішній борг – 1 159,22 млрд грн (58,01% від загальної суми боргу), або 48,94 млрд дол. США; внутрішній борг – 839,05 млрд грн (41,99%), або 35,42 млрд дол. США.

Станом на 31 грудня 2020 року цей борг зріс до 2 551,88 млрд грн (90,25 млрд дол. США), зокрема: зовнішній борг – 1 518,93 млрд грн (59,52% від загального боргу), або 53,72 млрд дол. США; внутрішній борг – 1 032,95 млрд грн (40,48%), або 36,53 млрд дол. США.

На кінець грудня 2021 року державний та гарантований державою борг становив 2 672,02 млрд грн (97,95 млрд дол. США), з яких: зовнішній борг – 1 560,42 млрд грн (58,40%), або 57,20 млрд дол. США; внутрішній борг – 1 111,60 млрд грн (41,60%), або 40,75 млрд дол. США.

За даними Міністерства фінансів України, на 31 грудня 2022 року борг збільшився до 4 072,85 млрд грн (111,38 млрд дол. США), зокрема: зовнішній борг – 2 610,96 млрд грн (64,11% від загального боргу), або 71,40 млрд дол. США; внутрішній борг – 1 461,89 млрд грн (35,89%), або 39,98 млрд дол. США.

Станом на 31 грудня 2023 року державний та гарантований державою борг становив 5 519,51 млрд грн (145,32 млрд дол. США), з яких: зовнішній борг – 3 863,01 млрд грн (69,99% від загальної суми боргу), або 101,71 млрд дол. США; внутрішній борг – 1 656,50 млрд грн (30,01%), або 43,61 млрд дол. США.

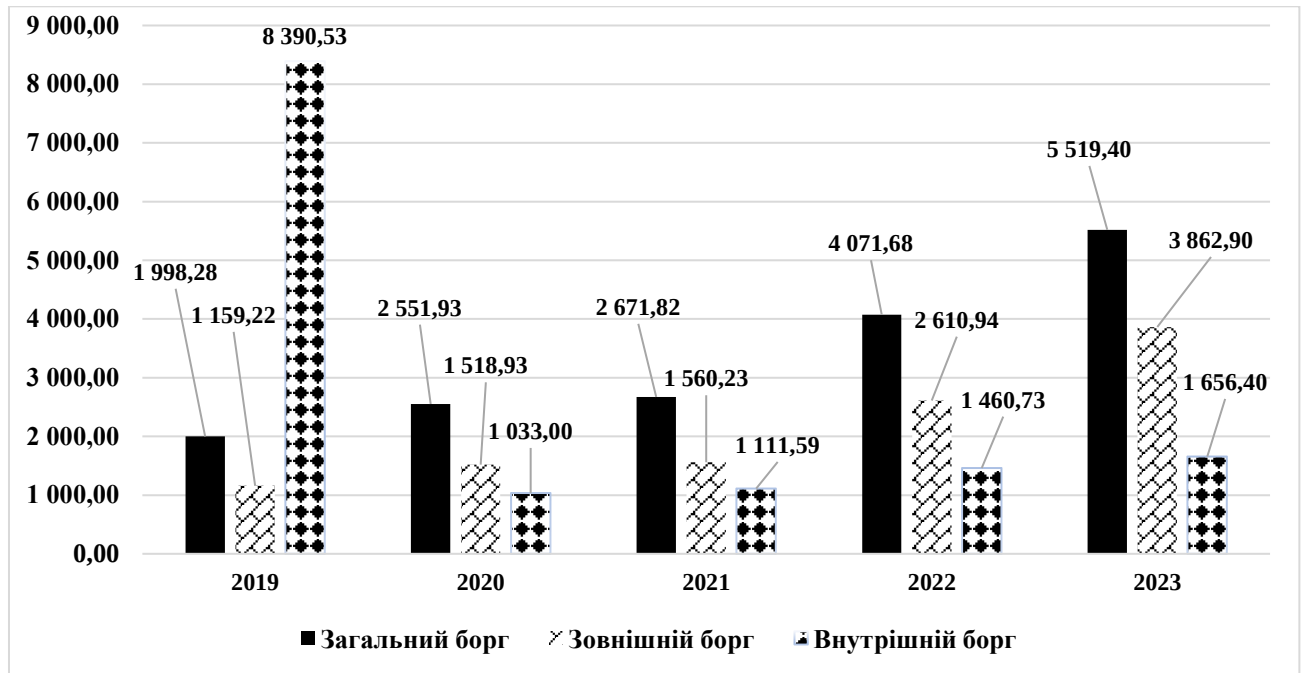

Рис. 2.7. Державний та гарантований державою борг України протягом 2019-2023 рр., млрд грн [17]

Протягом 2019 – 2023 років державний борг України суттєво зріс. Це зростання, особливо в 2022 і 2023 роках, є наслідком великих державних запозичень для покриття витрат, спричинених війною. Зовнішній борг становить більшу частину загального боргу, що може бути потенційною загрозою в умовах коливання валютних курсів та економічної нестабільності. Частка внутрішнього боргу зменшується, що може свідчити про збільшення залучення міжнародних позик або кредитів для покриття дефіциту.

Цей значний ріст боргового навантаження вимагає ефективного управління та стратегічного планування для уникнення можливих фінансових криз у майбутньому.

З рис. 2.9. бачимо динаміку співвідношення державного боргу до ВВП України в період з 2019 по 2023 рік. Згідно з даними рисунку, то у 2019 році

співвідношення державного боргу до ВВП становило 50,30%, а у 2020 році воно зросло до 60,80%. Щодо 2021 року, то році цей показник становив 48,90%. У 2022 році знову спостерігався суттєвий зріст до 78,40%. І у 2023 році співвідношення досягло 84,40%.

Це свідчить про значне збільшення частки державного боргу в економіці України в останні роки, зокрема після 2022 року, ймовірно через вплив економічних труднощів, пов'язаних із війною та іншими чинниками.

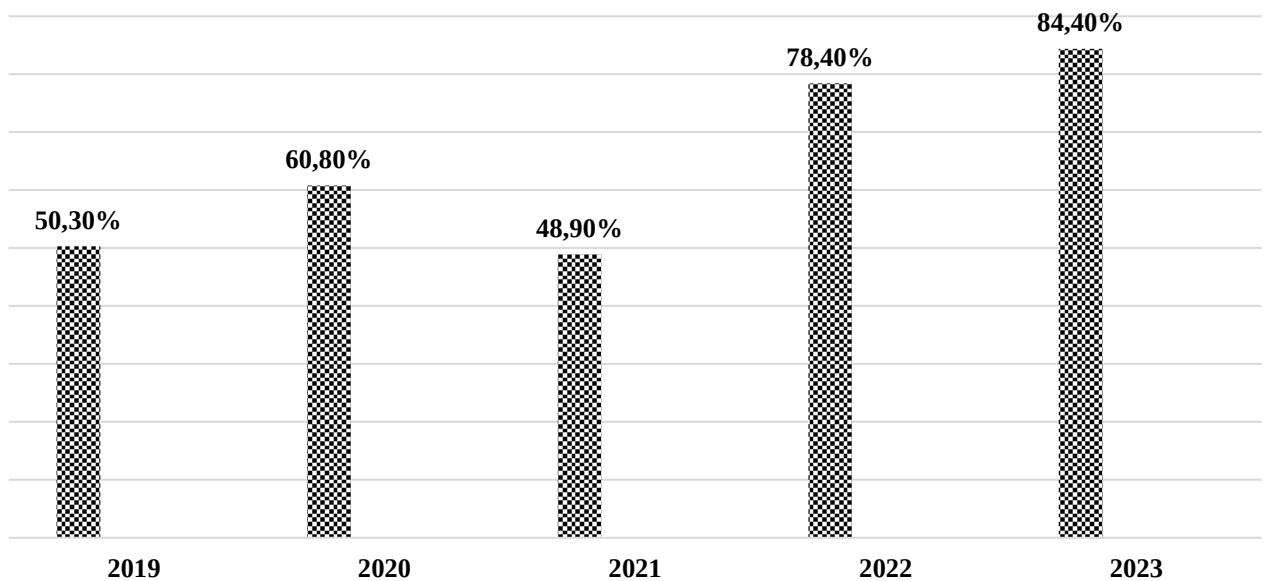

Рис. 2.9. Динаміка співвідношення державного боргу до ВВП, 2019-2023 рр. [25]

На сьогодні особливо важливо оптимізувати державну боргову політику України та розробити нову стратегію управління боргом в умовах війни.

Баланс між бюджетним дефіцитом і рівнем боргу є ключовим для забезпечення стійкості бюджетної системи.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Реформування бюджетної системи України є необхідною умовою для забезпечення фінансової стабільності, економічного розвитку та соціального добробуту. Успіх залежатиме від комплексного підходу, політичної волі та ефективного використання ресурсів.

Бюджетна система України має ключове значення для функціонування національної економіки та гарантування бюджетної безпеки. Показники доходів і видатків бюджетів, а також розмір бюджетного дефіциту є важливими індикаторами стану фінансової системи країни, рівня її незалежності та здатності ефективно виконувати функції, визначені Конституцією України [20].

Опрацювавши відповідну наукову літературу з даної проблематики, можна видалити такі загальні проблеми функціонування бюджетної системи України:

1. Низький рівень доходів бюджету, спричинений значною часткою тіньової економіки, ухиленням від сплати податків та недоліками податкової системи.
2. Значний бюджетний дефіцит, що зумовлює постійну залежність від запозичень для покриття витрат.
3. Неефективне використання бюджетних ресурсів через корупцію, непрозорість витрат і низьку ефективність реалізації програм.
4. Нерівномірний розподіл фінансів між рівнями бюджетів, що свідчить про труднощі у впровадженні фінансової децентралізації.
5. Висока залежність від зовнішнього фінансування, що збільшує ймовірність боргової кризи через значну частку зовнішніх запозичень.
6. Повільна адаптація до міжнародних стандартів через відставання у впровадженні сучасних методів управління державними фінансами.
7. Недостатній рівень бюджетної дисципліни, який проявляється у порушенні нормативів і процедур формування та виконання бюджету.

Проте, на жаль, неможливо не зазначити, що початок повномасштабної війни РФ проти України значно ускладнило вже наявні економічні та фінансові проблеми України, які стосуються і бюджетної системи в тому числі, створивши додаткові виклики для стабільності та відновлення економіки країни.

От, наприклад, зменшилися обсяги виробництва та доходи бюджету. Тіньова економіка та податкові ухилення залишаються актуальними проблемами, проте в умовах воєнного стану з'являються додаткові труднощі в адмініструванні податків. Зменшення виробництва та руйнування інфраструктури ускладнюють збір податків.

Витрати на оборону, відновлення інфраструктури та підтримку економіки в умовах війни призвели до стрімкого зростання бюджетного дефіциту. Україна змушена все більше покладатися на зовнішнє фінансування, щоб покрити витрати, що збільшує в свою чергу боргове навантаження.

Погіршилась ситуація з корупцією та прозорістю фінансових витрат. В сучасних умовах спостерігається збільшення ризиків нецільового використання коштів, незважаючи на зусилля уряду з покращення фінансової дисципліни та прозорості. Але певний рівень корупційних схем та непрозорих витрат все ж зберігається, що негативно впливає на ефективність державних програм.

Місцеві бюджети, особливо на територіях, що постраждали від бойових дій, втратили значні доходи, що ускладнило їх фінансову самостійність. Водночас центральна влада змушена була збільшити фінансову підтримку територій, які розташовані в районах бойових дій або на тимчасово захоплених територіях.

Розширене фінансування для покриття витрат на оборону та відновлення економіки потребує значних зовнішніх запозичень. Це призводить до ще більшої залежності України від міжнародних партнерів і, зокрема, від західних кредиторів, що збільшує боргове навантаження і ризики фінансової нестабільності.

Хоча Україна робила значні кроки в напрямку впровадження міжнародних стандартів у сфері управління державними фінансами, війна затримала багато з цих процесів. Замість реформування і впровадження новітніх методів управління державними коштами, країна була вимушена спрямовувати всі ресурси на військові та гуманітарні потреби.

На сьогоднішній день бюджетна дисципліна стикається з новими викликами, оскільки більшість фінансових ресурсів спрямовуються на оборону та гуманітарну допомогу, що знижує можливості для суворого контролю за виконанням бюджету. Це може призводити до порушення бюджетних норм і процедур у ситуаціях, коли потрібно швидко реагувати на воєнні потреби.

Як уже зазначалося однією з головних проблем, що має відчутний вплив на функціонування бюджетної системи України є досить високий рівень бюджетного дефіциту та зростання державного боргу.

Тому розглянемо причини виникнення дефіциту бюджету та збільшення державного навантаження в Україні для пошуку ефективних шляхів для їх подолання, що сприятиме покращенню фінансової стабільності держави, зменшенню залежності від зовнішніх запозичень та зміцненню економічного суверенітету.

До основних причин виникнення бюджетного дефіциту можна віднести:

- неефективний розподіл отриманих фінансових ресурсів;
- виникнення надзвичайних ситуацій, таких як війни, стихійні лиха чи техногенні катастрофи;
- зміни в економічній системі країни;
- криза політичної стабільності;
- некомпетентність і неналежне функціонування державних органів;
- великий обіг тіньових капіталів;
- зниження виробничих показників та спаду ВВП;
- низький рівень життя громадян, старіння населення та еміграція;

- низька ефективність суспільного виробництва;
- корупційні явища в державних структурах;
- відсутність достатніх резервів у державних фондах [29].

До найвагоміших причин виникнення дефіциту бюджету в Україні відносимо:

1. Проблеми з адмініструванням податків, значний рівень тіньової економіки та ухилення від податків зменшують надходження до бюджету.
2. Витрати на оборону та відновлення інфраструктури під час війни значно збільшують державні витрати та сприяють зростанню дефіциту.
3. Загальне скорочення економічної активності, зниження виробництва та інвестицій, що веде до зменшення податкових надходжень.
4. Необхідність виплати боргових зобов'язань, що вимагають значних бюджетних витрат, збільшує дефіцит.
5. Нераціональне використання бюджетних коштів на неефективні чи неперіоритетні програми, що зменшує можливості для фінансування важливих державних потреб.
6. Велика частка витрат на пенсії, соціальні допомоги та інші виплати, які не завжди збалансовані з доходами держави.
7. Зростання цін і зниження курсу гривні збільшують витрати на імпорт і боргові зобов'язання.
8. Відсутність значних інвестицій у ключові галузі економіки обмежує можливості для зростання доходів державного бюджету.

Щодо заходів, які сприятимуть зменшенню дефіцитності бюджету в Україні, забезпечуючи стабільність фінансової системи в умовах економічної та військової нестабільності слід віднести наступні:

- 1) збільшення надходжень до бюджету шляхом вдосконалення податкової та митної політики;

- 2) скорочення неефективних витрат і підвищення результативності державних програм, що дозволить зменшити тиск на бюджет;
- 3) посилення боротьби з корупцією, покращення збору податків, створення сприятливих умов для розвитку бізнесу та залучення інвестицій;
- 4) залучення кредитів і грантів від міжнародних фінансових організацій та партнерів для покриття дефіциту бюджету;
- 5) використання монетарних інструментів для фінансування дефіциту через емісію гривні, із дотриманням обережного підходу, щоб уникнути інфляційних ризиків;
- 6) вдосконалення системи оподаткування та посилення контролю за державними витратами;
- 7) випуск державних облігацій та інших цінних паперів для залучення інвестицій на внутрішньому ринку.

Отже, в Україні бюджетний дефіцит набув хронічного характеру, і подолати його стає все важче, особливо в умовах війни, коли витрати на оборону та соціальну сферу значно зростають, а доходи зменшилися. Тому для вирішення цієї проблеми необхідно постійно шукати джерела фінансування, щоб забезпечити баланс між доходами та видатками бюджету. Наразі дефіцит покривається завдяки міжнародній допомозі та внутрішньому фінансуванню. Водночас гармонізація монетарної та фіскальної політики в умовах війни дозволить забезпечити ефективне фінансування потреб фінансового сектору [30].

Тільки ефективне та розумне управління бюджетним дефіцитом забезпечить ефективне функціонування бюджетної системи та сприятиме соціально-економічному розвитку нашої держави в такі нелегкі часи.

Хочемо зазначити, що бюджетний дефіцит безпосередньо впливає на розмір державного боргу. Адже сума внутрішніх і зовнішніх позик, залучених для покриття дефіциту, формує державний борг.

Україна переважно отримує підтримку у формі кредитів та грантів від міжнародних партнерів та організацій, а також активно залучає військові облігації як інвестиційний інструмент. Проте, через значне збільшення державного боргу виникає необхідність у створенні ефективних методів управління борговим навантаженням країни [30].

Зменшення критичного боргового тягря України має враховувати склад боргу, де значну частину займають зовнішні зобов'язання, зокрема кредити міжнародних фінансових організацій та єврооблігації. Для відновлення боргової стійкості та вирішення фінансових проблем у умовах війни та післявоєнної відбудови, доцільно провести реструктуризацію боргу через такі пріоритетні кроки:

1. Прийняття нової боргової стратегії, що передбачатиме методи зменшення боргового навантаження, такі як замороження, реструктуризація або списання боргу, а також оптимізацію управління державним боргом з урахуванням витрат на обслуговування та потенційних ризиків (Кабмін, Міністерство фінансів України).

2. Отримання політичної підтримки від міжнародних партнерів для гарантування захисту від дефолту для уряду через механізми замороження або відтермінування виплат, а також проведення реструктуризації зовнішнього боргу після війни, що буде важливим елементом відновлення економіки (Кабінет Міністрів України, Мінфін, НБУ, МЗС).

3. Подати заявку до Міжнародного валютного фонду та Світового банку стосовно включення України до переліку країн, що можуть пройти процедуру списання боргу за ініціативами HIPC і MDRI.

4. Досягнення домовленостей із зовнішніми кредиторами щодо знижок на номінальну суму боргу або поточну дисконтовану вартість боргових виплат.

5. Використання боргових свопів у контексті програм повоєнного відновлення для фінансування екологічних і кліматичних ініціатив (Кабінет Міністрів України, Мінфін, Міненерго, Міндовкілля, НБУ).

6. Розробка механізму впровадження боргових свопів у партнерстві з міжнародними фінансовими установами, зокрема, ґрунтуючись на досвіді країн Карибського басейну, Белізу та Сейшельських островів, для фінансування проєктів, спрямованих на розвиток «блакитної економіки» та випуск «блакитних» облігацій, що стане базисом для розвитку ринку «зелених» облігацій в Україні (Кабінет Міністрів України, Мінфін, Міненерго, Міндовкілля, НБУ) [21].

Щодо посилення надходжень до Державного бюджету України, то в першу чергу слід взяти до уваги Національну стратегію доходів до 2030 року.

Національна стратегія доходів України (НСДУ) є планом реформування податкової та митної системи, а також удосконалення процесів податкового та митного адміністрування, необхідним для досягнення фіскальних цілей середньострокової перспективи. Вона сприяє економічному зростанню через зменшення нерівності та неефективності в політиці і адмініструванні доходів. НСДУ визначає чітке бачення майбутньої системи доходів України, надаючи напрямок і мету реформам. Для успішної реалізації стратегії важливо мати широку підтримку та політичну волю. Вона передбачає фінансування видаткових потреб і забезпечення фіскальної стабільності через керовані та сталий процеси, на відміну від непослідовних і довільних реформ.

Прийняття Національної стратегії доходів України (НСДУ) демонструє наміри Уряду збільшити бюджетні надходження на стабільній основі, покращити збір податків шляхом ліквідації існуючих можливостей для ухилення від оподаткування, підвищити рівень дотримання законодавства та боротися з тіньовою економікою. Стабільні податкові надходження необхідні для фінансування нагальних витрат у воєнний час, а також для задоволення потреб

відновлення та модернізації після війни. Стратегія збільшення внутрішніх доходів на середньострокову перспективу є важливим документом, оскільки Україна прагне зменшити залежність від зовнішніх запозичень і хоче мати більше контролю над своїм розвитком і стабільністю. Крім того, НСДУ спрямована на покращення ставлення громадськості та платників податків до сплати податків і митних платежів, а також на поліпшення їхнього сприйняття податкового та митного адміністрування.

Очікується, що НСДУ допоможе досягти фіскальних орієнтирів середньострокового бюджетного планування, зокрема зменшити державний борг у відсотках до ВВП, скоротити первинний дефіцит бюджету у відсотках до ВВП та підтримувати тенденцію зниження як боргу, так і дефіциту бюджету відносно ВВП. Ці фіскальні орієнтири встановлені для досягнення середньострокових фіскальних цілей Уряду. НСДУ також стане важливим інструментом для Уряду при формуванні бюджету та буде використовуватись для комунікації з усіма зацікавленими сторонами щодо шляхів розвитку податкової та митної політики і адміністрування [23].

Основним стратегічним результатом Національної стратегії доходів України є досягнення та утримання частки доходів до номінального ВВП на рівні, що не буде нижчим за довоєнний (приблизно 27% від ВВП, без урахування ЄСВ). Однак цей показник планується досягати поетапно, спочатку зосередивши увагу на стабілізації поточних надходжень до бюджету. У подальшому цей показник може бути переглянутий для того, щоб задовольнити потреби у витратах, зберігаючи або покращуючи при цьому справедливість податкової та митної системи.

Реалізація даної НСДУ відбуватиметься протягом 2024-2030 рр. і її успішне виконання сприятиме покращенню формуванню дохідної бази Державного бюджету України.

Щодо пріоритетних завдань вдосконалення системи управління видатками, то сюди можна віднести наступні:

1. Покращення планування видатків: забезпечення точного та своєчасного прогнозування бюджетних потреб, що дозволяє ефективно планувати витрати та уникати дефіцитів.

2. Оптимізація процесу розподілу фінансів: забезпечення більш ефективного розподілу бюджетних коштів між державними програмами та проектами відповідно до пріоритетів розвитку.

3. Забезпечення прозорості та підзвітності: створення механізмів для публічного контролю та підзвітності державних витрат, щоб запобігти зловживанням і нецільовому використанню ресурсів.

4. Удосконалення процесів моніторингу та оцінки ефективності витрат: впровадження систем для моніторингу витрат і оцінки результативності витрачених коштів.

5. Покращення управління державними боргами: розробка ефективних стратегій для управління державним боргом, щоб зменшити ризики для бюджетної стабільності.

6. Розвиток електронного урядування та цифрових інструментів: впровадження сучасних технологій для автоматизації бюджетного процесу, що дозволить знизити адміністративні витрати і покращити ефективність.

7. Підвищення кваліфікації кадрового складу: розвиток професіоналізму в державних фінансових установах, щоб підвищити якість управління бюджетними коштами.

Ці завдання сприяють загальному вдосконаленню бюджетної системи, підвищенню її ефективності та забезпеченню більшої фінансової стабільності.

Зарубіжний досвід формування видатків бюджету показує різноманітні підходи, які залежать від економічної моделі та пріоритетів державної політики. Структура видатків державних бюджетів інших країн вказує на значну

орієнтацію на соціальну сферу та оборону, що відображає важливість забезпечення соціального добробуту громадян та національної безпеки.

Отже, основним уроком із зарубіжного досвіду для України є важливість чіткого визначення пріоритетних напрямків видатків, стратегічного планування та забезпечення ефективного використання бюджетних коштів. Це дозволить не лише оптимізувати витрати, а й забезпечити стійкість фінансової системи, досягнення соціальних та економічних цілей, а також покращення загального рівня життя населення.

Існує коло проблем, які значною мірою впливають на успішне функціонування бюджетної системи України: низький рівень доходів; неефективне використання бюджетних коштів; значний рівень дефіциту бюджету; зростання рівня державного боргу, недостатній рівень адаптації до міжнародних стандартів тощо.

Для успішного вирішення наявних проблем у бюджетній системі України необхідно критично оцінити пройдений шлях, врахувати власні здобутки та недоліки, а також використати накопичений міжнародний досвід у проведенні бюджетних реформ.

ВИСНОВКИ

Згідно з результатами досліджень, виконаних у кваліфікаційній роботі, ми дійшли таких висновків:

1. Бюджетна система – це основа фінансової системи держави, яка забезпечує ефективне управління державними фінансовими ресурсами. Вона об'єднує всі бюджети країни в єдину структуру, що дозволяє організовувати та регулювати фінансові потоки для виконання економічних, соціальних і політичних завдань. Її формування базується на принципах, що відображають організаційно-правові, економічні та управлінські аспекти функціонування. Вивчення сутності бюджетної системи та її складових дає змогу зрозуміти механізми розподілу і використання фінансових ресурсів, забезпечуючи гармонізацію інтересів на державному, регіональному та місцевому рівні.

2. Бюджетна система здійснює вплив на соціально-економічний розвиток держави через бюджет, бюджетну політику та бюджетний механізм. Застосування бюджету як інструменту державного регулювання включає використання методів, форм, інструментів і важелів бюджетного механізму при реалізації бюджетної політики.

3. Для аналізу функціонування бюджетної системи та оцінки її впливу на економічний розвиток держави досліджували динаміку таких основних показників бюджетів як доходи, видатки, дефіцит та державний борг за період 2019-2023 років.

4. Зведений бюджет України в період 2019-2023 років характеризується тенденцією до збільшення як доходів, так і видатків, а також зростанням дефіциту бюджету.

5. Щодо дохідної частини Державного бюджету України в період 2019-2023 років, то надходження зростали щороку – від 998,3 млрд грн у 2019 році до 2671,9 млрд грн у 2023 році, що означає збільшення доходів на 1673,6 млрд грн протягом досліджуваного періоду. Найбільший ріст надходжень спостерігався у 2021, 2022 та 2023 роках. Частка доходів у структурі ВВП змінювалася:

мінімальний показник був зафіксований у 2021 році – 23,75%, а максимальний – у 2023 році – 40,87%. Видаткова частина Державного бюджету України демонструє теж тенденцію до зростання: у 2019 році витрати становили 1075,1 млрд грн, а у 2023 році – 4014,4 млрд грн, що свідчить про збільшення на 2939,3 млрд грн. Таке збільшення пояснюється збільшенням видатків на військові цілі та оборону.

6. Місцеві бюджети отримали більші доходи в абсолютних цифрах, але їх частка у ВВП зменшилася. Видатки зменшуються у відсотковому відношенні до ВВП, але в абсолютних величинах збільшуються, що, ймовірно, є наслідком економічної ситуації в державі, яка перебуває в стані війни.

7. Проаналізувавши динаміку дефіциту Зведеного бюджету України, Державного бюджету України та місцевих бюджетів протягом 2019-2023 років, можна зазначити, що найкритичніші показники були зафіксовані у 2020 році під час пандемії Covid-19 та у 2022–2023 роках, що пов'язано з повномасштабним вторгненням РФ на територію України. Стабілізація фінансів вимагає подальшого залучення міжнародної допомоги, а також реформ, спрямованих на збільшення внутрішніх доходів. Бюджетний дефіцит покривається через внутрішні та зовнішні запозичення, що призводить до накопичення державного боргу. Чим більший дефіцит, тим швидше зростає боргове навантаження на економіку.

8. У період 2019–2023 років державний борг України значно зріс, особливо у 2022 та 2023 роках, через масштабні запозичення для фінансування воєнних витрат. Зовнішній борг становить більшу частину загального боргу, що створює потенційні ризики через коливання валютних курсів та економічну нестабільність. Водночас частка внутрішнього боргу зменшується, що може свідчити про активніше залучення міжнародних позик для покриття дефіциту. Забезпечення балансу між бюджетним дефіцитом і рівнем боргу є ключовим фактором для підтримки стійкості бюджетної системи.

9. Заходами для подолання високого рівня дефіциту Державного бюджету України є : збільшення надходжень до бюджету; раціональне

використання видатків бюджету; боротьба з корупцією; залучення міжнародної допомоги; вдосконалення податкової та митної політики; використання монетарних інструментів для фінансування дефіциту через емісію гривні; посилення контролю за державними витратами тощо.

10. Сьогодні вкрай важливо оптимізувати державну боргову політику України та розробити нову боргову стратегію, адаптовану до умов війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетна система України: навчальний посібник в схемах і таблицях / С. В. Качула, Г. Є. Павлова, Л. В. Лисяк, Добровольська О.В., Л. І. Катан. Дніпро: Монолит, 2021. 332 с.
2. Бюджетна система: підручник / за ред. В. Г. Дем'янишина, О. П. Кириленко, З. М. Лободіної. Тернопіль : ЗУНУ, 2020. 460 с.
3. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 №2456-VI. URL: [http:// www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).
4. Дячек С.М. Зарубіжний досвід формування видатків бюджету. 2021 URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/01/247.pdf>
5. Василик О.Д. Бюджетна система України: Підручник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. 544 с.
6. Гвазава Н.Г. Регіональний розвиток України в умовах реформування бюджетної системи. Економіка і суспільство. Вип.13. 2017 р. С. 832-838.
7. Закон України «Про Державний бюджет України на 2019 рік» від 21.12. 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2629-20>
8. Закон України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» від 21.12. 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-21>
9. Закон України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» від 21.12. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-21>
10. Закон України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» від 21.12. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-22>
11. Закон України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» від <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>
12. Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2019 рік. URL: <https://mof.gov.ua/uk/previous-years-budgets>
13. Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2020 рік. URL: <https://mof.gov.ua/uk/current-year-budget-information>

14. Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2021 рік. URL: <https://mof.gov.ua/uk/budget-process-projects-declaration>
15. Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2022 рік. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/budget_2022-538.
16. Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2023 рік. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/budget_2022-538.
17. Індекс.Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2019/>
18. Корсун І. М., Зінченко М. М., Махно С. В., Мироненко Д. Ю. Парадигма фінансування видатків державного бюджету України в умовах воєнної та післявоєнної соціально-орієнтованої ринкової економіки. *Академічний огляд*. 2023. № 2. С. 103-112.
19. Кириленко О. Актуальні проблеми реформування бюджетної системи України. *Світ фінансів*. Випуск 4 (9). 2006 р. С. 7-16.
20. Лободіна З. Бюджетна система України: проблеми функціонування та перспективи вдосконалення. *Вісник ТНЕУ* № 3. 2015 р. С. 29-42.
21. Міжнародний досвід реструктуризації державного боргу у вимірі України. Національний інститут стратегічних досліджень. 2022. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/mizhnarodnyy-dosvid-restrukturyzatsiyi-derzhavnoho-borhu-u-vymiri-ukrayiny>
22. Миськів Г. Бюджетна система : теоретичні та практичні аспекти (у схемах і таблицях) : навч. посіб. Львів : Растр-7, 2020. 272 с.
23. Національна стратегія доходів до 2030 року. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf.
24. Опарін В. М. Фінанси (Загальна теорія) : навч. посіб. 2-ге вид., доп. і перероб. К. : КНЕУ, 2001. 240 с. С. 119.
25. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL:

<https://www.mof.gov.ua/uk/overview-340>.

26. Пасічний М. Д. Пріоритети підвищення ефективності видатків бюджету. Проблеми економіки № 3 (37), 2018. С. 201-209.
27. Пасічник Ю.В. Бюджетна система України, 2008 р. 670 с.
28. Савчук Н. В. Світовий досвід формування доходів бюджету та перспективи його адаптації в Україні . Фінанси України. 2014. № 3. С. 23-36.
29. Ситник Н.С., Беднарчук В.В. Бюджетний дефіцит та його особливості. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. № 5 (110). 2019 р. С. 212-216.
30. Фінансова політика в Україні : монографія / за заг. ред. Г. Б. Погріщук, В. В. Руденко. Тернопіль : ЗУНУ, 2023. 405 с.
31. Штефан Л.Б. Аналіз бюджетного дефіциту в Україні та його соціально-економічні наслідки. Економіка та суспільство. Вип. 41. 2022 р. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1573/1514>